

КООПЕРАЦІЯ – ШЛЯХ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСГ: ДОСВІД ЯПОНІЇ

В. П. Кононенко, виконавчий директор

Союз сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України

Однією з ключових проблем розвитку кооперативів в Україні є їх ринкова слабкість, відсутність інформаційно-консультативного супроводу, низька виробнича культура тощо, що не дозволяє членам кооперативу отримати переваги від об'єднання, відсутня необхідна інфраструктура тощо. Членами більшості кооперативів є мешканці однієї сільради і їх кількість постійно змінюється через низьку зацікавленість, слабкий менеджмент та відсутність державної підтримки та координації.

З іншого боку, ще до сьогодні в державі існують залишки радянської системи науково-технічного супроводу сільськогосподарської галузі у вигляді Аграрної академії наук, науково-дослідних інститутів та лабораторій, навчальних аграрних закладів. Наявна велика кількість інфраструктурних об'єктів, які знаходяться у власності державних підприємств, але не використовуються. Спеціалісти ще пам'ятають про існування та діяльність банку "Україна", який вважався аграрним тощо.

Але банк давно збанкрутував, інфраструктурні об'єкти руйнуються через невикористання, ефективність науковців на сьогодні мінімальна та продовжує знижуватися, руйнується матеріально-технічна база, відсутні кваліфіковані кадри, слабе державне фінансування. Навчальні заклади випускають тисячі фахівців, які не працюють за спеціальністю, їх кваліфікація не витримує критики.

Прикладом комплексного вирішення подібних проблем та впливу державної політики на підвищення рівня доходу селян може слугувати Японія.

Селяни отримали землю в цій країні тільки після закінчення Другої світової війни. Розмір їх земельних угідь становив від 0,5 до 3 га. І хоча кооперативна система існувала з 1900 р. за формулою «один кооператив – одне село», перші ж роки довели низьку ефективність зазначеної моделі та відсутність мотивації для селян щодо об'єднання. Для вирішення цієї проблеми державою були здійсненні системні зміни та кроки:

1947 р. – вийшов закон про сільськогосподарські кооперативи, в якому, зокрема, передбачалася передача до їх власності військових інфраструктурних об'єктів;

1948 – закон про кооперативи з рибальства;

1954 – утворення Центральної Асоціації сільськогосподарських кооперативів Ja Zen-Chu;

1955 – заснування Кооперативного коледжу;

1969 – створення Центрального кооперативного коледжу;

1972 – утворення Національної Федерації асоціацій сільськогосподарських кооперативів Ja Zen-Noh (здійснює політичну співпрацю на всіх рівнях між виробниками та владою);

1978 – закон про лісові кооперативи;

пізніше - закони про споживчі кооперативи, кредитні асоціації, кооперацію підприємств, про реконструкцію та укрупнення сільськогосподарських, риболовецьких, лісових кооперативів та їх федерацій.

За 25 років уряд Японії разом з фермерськими асоціаціями створив самодостатню економічну кооперативну систему, яка суттєво підвищила економічну стійкість фермерів та забезпечила продовольчу безпеку країни.

Завдяки низці державних програм, великій просвітницькій роботі через дорадчі служби та аграрні університети, міжнародній допомозі з боку Світового банку та американських університетів і фермерських організацій, невеликі фермерські господарства об'єдналися спочатку у групи з виробництва окремих видів продукції, а потім відбулося об'єднання таких груп на рівні муніципалітетів/префектур у кооперативи з відповідним видом діяльності (single cooperative).

Таблиця

Результати діяльності кооперативної системи Японії, 2015 р.

Показник	Розмір
Частка фермерів, які є членами кооперативу, %	100
Частка в національній харчовій та переробній промисловості, %	45
Частка банківських послуг у сільській місцевості, %	75
Частка послуг з страхування у сільській місцевості, %	93
Кількість кооперативних магазинів з реалізації свіжої продукції у містах, од.	1200
Частка у послугах зі зберігання с\г сировини, %	92
Частка кооперативних лікарень, %	36
Частка у наданні консультаційних, наукових та технологічних послуг у сільській місцевості, %	100

Такі кооперативи можуть об'єднувати групи різних муніципалітетів та велику кількість членів (наприклад – 16 груп з загальною кількістю членів – 17 000). Кожен фермер є членом

декількох спеціалізованих кооперативів, так як виробляє декілька видів продукції. На сьогодні в країні таких кооперативів - 2143, близько 600 - багатопільових (multipurpose), 103 префектурних федерацій, 18 національних федерацій (на кожен вид діяльності своя).

Постійними членами кооперативів є 4,8 млн фермерів (100%) та 4,7 млн – асоційовані члени. Асоційовані члени – це люди, які придбали в селі будинок, але працюють не в сільському господарстві. Вони обов'язково користуються послугами різних кооперативів, які мають в селі магазини, надають послуги тощо, отримують дивіденди на вкладений капітал і не мають право голосу. Цікавим є те, що в законі вказано, хто не може бути членом кооперативу, зокрема: не фермери, особи, які зацікавлені тільки в отриманні дивідендів на вкладений пай, директор кооперативу, продавці витратних матеріалів (насіння, добрива тощо), торгові компанії, посередники з торгівлі агропродукцією, ті, хто порушує солідарність членів кооперативу.

Завданням кооперативу перед своїми членами є:

– розробка та впровадження освітніх програм з покращення та підвищення навичок своїх членів із запровадження сучасних технологій та здійснення необхідних для цього виробничих операцій. Підвищення ефективності виробництва фермерів, через здійснення координації їх діяльності;

- підвищення рівня життя та культури;
- маркетинг, зберігання і транспортування виробленої сільськогосподарської продукції. Розробка та виробництво нових споживчих продуктів з метою збільшення доданої вартості продукції фермерів. Створення та управління місцевими торговими марками (в т.ч. географічними);
- забезпечення фермерів необхідними матеріалами та засобами;
- забезпечення споживчими товарами;
- надання кредитів для сільськогосподарського виробництва, споживання, прийом грошових вкладів;
- здійснення всіх видів страхування, в т.ч. пенсійного та пов'язаного з сільськогосподарською діяльністю;
- будівництво та утримання виробничих і житлових об'єктів для спільного використання;
- переробка сільськогосподарської продукції;
- будівництво та утримання сільських лікарень та клінік;
- створення спеціальних установ та програм із догляду за літніми людьми;
- інше.

На початку кожного сезону фермер визначає для себе, які культури він буде виробляти та інформує про це представників відповідних груп виробників, які збирають і передають інформацію менеджерам кооперативу. Група виробників неформальна – це мешканці одного села, які виробляють однотипну продукцію (наприклад, група, що вирощує рис, група, що вирощує овочі, молочарська група або з відгодівлі ВРХ). Одночасно менеджери кооперативу інформують членів своїх груп про вимоги до якості продукції, які встановлюються шляхом перемовин між Асоціацією кооперативів та торговельними мережами за участю представників держави. Інформація надається безпосередньо учасникам кожної групи, зокрема через проведення спеціалістами кооперативу навчальних семінарів, спеціальну літературу та інформаційні буклети.

Завдяки такій роботі тисячі фермерів вирощують однотипну якісну продукцію у великих масштабах, що збільшує її ціну та попит в усіх торгових мережах. Відповідно до закону «Про оптові ринки», у кожному місті, де кількість мешканців перевищує 50 тис. осіб, місцева влада буде державний оптовий ринок сільськогосподарської продукції. Також по всій країні діє більше 1000 великих супермаркетів з продажу свіжої продукції фермерів.

Більшість необхідних кооперативам кадрів готуються в аграрних коледжах. Коледж належить уряду префектури, який забезпечує понад 60% його фінансування. Решта коштів надходить від центрального уряду та Асоціації кооперативів JA. Студенти забезпечуються харчуванням та проживанням. Навчальні програми розробляються коледжами та спеціалістами уряду префектури з урахуванням місцевих потреб та їх особливостей. Вони погоджуються з Міністерством сільського господарства, лісництва та рибальства й Міністерством освіти, місцевими федераціями кооперативів та фермерів. Підручники та навчальні матеріали розробляються переважно на замовлення префектури з врахуванням наявних потреб. Така діяльність фінансується, в основному, за кошти місцевого уряду та, частково, за кошти Союзу кооперативів.

В кожній префектурі є свій науково-дослідний та маркетинговий центри. Засновниками цих центрів є місцева влада та Асоціації кооперативів JA і фермерів. Завдання цих центрів – збільшити виробництво або дохідність від виробництва місцевих видів продукції. Спеціалісти весь час мають контакти із фермерськими господарствами, кооперативами, здійснюють всю необхідну низку дослідів, здійснюють контроль за якістю тощо, розробляють локальні технологічні карти. Держава надає велику фінансову допомогу для

придбання такими установами найсучаснішого обладнання, так як це сприяє підвищенню експортної конкуренції продукції кооперативів.

Завданнями органів влади у сприянні сільськогосподарського виробництва та розвитку сільської місцевості є наступні:

- розвиток і підтримка доходів фермерів-ОСГ;
- підтримка та налагодження нових зв'язків між виробниками і споживачами;
- інформування громади префектури щодо змін та можливостей, які відбуваються при структурних реформах в сільському господарстві;
- організація та координація заходів, які дозволять повною мірою використовувати потенціал місцевого сільського господарств та призведуть до його зростання;
- усунення бар'єрів та сприяння виходу регіональної продукції на національний ринок та експорт;
- разом з кооперативами просування регіональних продуктів на ринки. Участь у встановленні «правил гри» між кооперативами та збутовими мережами;
- підвищення якості продукції тощо.

За час свого розвитку, по всій Японії створено та діють кооперативні мережі з усіх напрямів аграрного бізнесу. Одним із самих потужних в країні є кооперативний банк SMBC, страхові компанії, кооперативний пенсійний фонд, лікарські заклади (більшість лікарень в сільській місцевості – кооперативні), кредитні союзи, дослідницькі сільськогосподарські інститути, інститути з підвищення кваліфікації. Працівники кооперативних асоціацій шукають ринки збуту не тільки в країні, а й за кордоном. Кооперативи мають свій флот для постачання до країни сировини (в основному кормів) та експорту своєї продукції. Держава на початку діяльності кооперативної системи, закріпила певну монополію щодо банківської, страхової, постачальницької, переробної, збутової діяльності у сільській місцевості виключно за кооперативними організаціями. Тільки на початку нинішнього століття іншим банкам та компаніям було дозволено відкривати філії у сільській місцевості.

В якості прикладу можна навести початок діяльності мережі Мак Дональдс у Японії. Держава поставила умову, що вся овочева продукція має вироблятися кооперативами. Для цього Мак Дональдс підписав відповідну угоду та надав кооперативам технічні вимоги, що є комерційною таємницею. Кооперативи отримали кредит для закупівлі необхідного обладнання, розробки технологічних карт та будівництва сучасного кооперативного заводу. З часом кооперативи

почали виробляти і м'ясну продукцію. Завдяки цьому, середній рівень доходів фермерів у провінції перевищує рівень доходу працівника автомобільної галузі.

Завдяки ефективній співпраці між державними органами різних рівнів та кооперативними організаціями рівень доходів одного фермера-ОСГ тільки від сільськогосподарської діяльності може сягати понад 40 тис. дол. у рік. Взагалі, основна мета всієї державної політики – це забезпечення такого рівня доходу селянина, який дорівнюватиме середньому доходу працівника у промисловості. Задля цього діють всі державні та місцеві програми.

Висновки. Нині Україна має умови сільського розвитку дуже схожі до Японії у 1947 р. Тому вважаємо, що при наявності виваженої державної політики та необхідного науково-технічного супроводу, наразі в Україні можна повторити досвід Японії і швидко розвинути кооперативну систему на сільських територіях, що сприятиме забезпеченню добробуту селян і розвитку сільськогосподарського виробництва.